

Jedna Skácelova báseň, čtení a klíče k lyrice

Dalibor Tureček

Ad honorem svému starodávnému kolegovi, Jiřímu Trávnickovi, přináším něco mezi úlomkem čtenářogramu, úvahou o kompetencích k recepci poezie, náznakovou interpretací jedné Skácelovy básně a memorátem.

Schopnost komunikovat s poezií, a tedy rozvrhovat a dotvářet na základě partitury literárního textu smysl a efekt básně, u dnešní mladé populace zjevně upadá. Pryč jsou doby, kdy na sebe dbalý student gymnázia takřka obligatorně zkoušel psát básně, ba dokonce i časy, kdy maturant humanitně orientované střední školy musel alespoň předstírat poměrně rozsáhlou znalost klasického i moderního básnictví. Dnes i student bohemistiky považuje za pádný a korektní argument, vznášený zejména vůči lyrice, že „těm básničkám nerozumí a nemá je rád“. Příčin je jistě řada a jen jedna z nich tkví v ontogenezi čtenáře. Jedná se ale o příčinu podstatnou, u které není samoúčelné se zastavit.

Prvotní kompetence k rozumění básním se optimálně utváří dříve, než se člověk vůbec stane čtenářem – slyšením. Vzpomínám nejen na obligatorní dětské říkanky, ale i na pro naši generaci stejně obligatorní dětské básně Hrubínovy či Kainarovy. Jejich prostřednictvím se budoval základní, byť nereflektovaný smysl pro verš, rytmus, rým či eufonii. Pojetí jednotlivých prvků poezie bylo v tomto stádiu pragmaticky účelové. V Kainarově i Hrubínově případě šlo v prvé řadě o příběh, zprostředkovaný pravda v porovnání s nevázanou řečí poněkud příznakově, ale nikoli tak vypjatě specificky, že by se příběh polámal či ztratil.

Této vstupní dispozice užívalo i prvotní školské vzdělání. Elementární škola, postavená za mého a jubilantova dětství pohříchu

na memorování, po všech zácích chtěla učení básním nazpaměť, recitaci na stupínku a jen trochu nadějně recitátory pak posílala po různých soutěžích, v horších případech s patričním repertoárem po schůzích a shromážděních. Zvláštní příležitostí zejména v malých venkovských lokalitách pak byly svatby – v tomto případě ale nečerpám ze své zkušenosti, nýbrž ze zkušenosti mé paní. Poezie tak nabývala i sociálního rozměru, podílela se – dodejme ne vždy pozitivně – na utváření pozice přednášejícího mezi spolužáky či v rámci místního společenství.

Kvalitativní posun se nedotkl nutně každého, zato zpravidla nastával s pubertou a zároveň se středoškolskou lekcí. Dobrý pedagog – nejen gymnaziální – svede vyvážit zprostředkování učiva a pobídku. Zejména tak může spoluotevřít jiný typ čtení, který by se dal pojmenovat jako imanentně imaginativní. Poezie se stává svébytným kontinentem a to, co se dříve jevilo jako prostředky, se může stát vlastním smyslem, otevírajícím estetický prožitek, existenciální pocit a sekundárně i tušení obrysů složitě, a proto i zajímavě strukturovaného kontinentu kultury. Jako hudba či obrazy, do jejichž moci může být člověk příslušného věku také uchvácen, stržen. Čtenář básní přestane potřebovat příběh, který s lehkým srdcem prodá za sugestivní metaforu, symbol, za poetickou atmosféru (termín Kätte Hamburger). Věci pak odpovídá, že do centra osobních preferencí se prodere lyrika. Do osobního repertoáru nutně vstupují jiní básníci, třeba Villon, Dante, Mácha, Březina, Nezval, Holan, Kainar, Hrabě. A nově osvojená dovednost může poskytovat tolik potěšení, že ji člověk užije i při čtení prózy a podle toho bude i svou četbu vybírat, tedy třeba raději Vančuru než Jiráska, ke kterému lnul jako chlapec.

Teprve na tomto podloží – které právě většině dnešních studentů bohemistiky chybí – mohla přijít ke slovu třetí formativní zkušenost, zprostředkovaná univerzitou. Totiž čtení a rozumění analytické. Navedl mě k ní ve svých seminářích i přednáškách především Milan Suchomel, alespoň co se moderní a avantgardní poezie týče, ale padnout by měla i další jména pregraduálního i postgraduálního vzdělání – z těchto budiž vyvolán Miroslav Červenka. Na rozdíl od Jiřího Trávnicka se mi nedostalo jistě fascinující lekce kožmínovské. Ale právě v Suchomelových seminářích se přede mnou objevila poezie

Skácelova. Získala si mě svou povahou, niterností, nehledáním okázalého efektu, cílením k jádru.

Krom toho vstoupil do hry i někdejší kulturní redaktor a později šéfredaktor *Rovnosti* Bohumil Marčák, který byl v době mého studia vědeckým, tedy nepedagogickým pracovníkem katedry české literatury a literární vědy brněnské filozofické fakulty. Dělal jsem u něj takzvanou pomocnou vědeckou sílu, ale především profitoval z jeho nesčetných glos, komentářů, doporučení, podnětů a bonmotů (tehdy byla doba, kdy slovo bonmot ještě nedegenerovalo k označení obsedantního opileckého žvástu). Skácela znal Marčák osobně, hýřil historkami, doporučoval tehdy ne snadno dostupné texty a jako o samozřejmosti mluvil o zprostředkování osobního setkání s básníkem, k němuž ale nikdy nedošlo.

Skácelovy texty jsem zato přinesl do folkové kapely, ve které jsem hrál na kytaru a krom toho v ní poznal svou budoucí manželku. S ohledem na jubilanta mi nyní budiž odpuštěna digrese: každá kapela, jež tehdy, v konci sedmdesátých let, chtěla veřejně vystupovat, musela být registrována u nějakého kulturního zařízení a mít také vedoucího, který zase musel mít absolvovaný kapelnický kurz. Ten se konal v budově staré brněnské radnice, zahrnoval dějiny hudby i praktickou harmonii a další položky. Naše kapela trochu škodolibě vybrala za účastníka kurzu mě, a tak jsem na lekcích harmonie, vedených jistým majorem posádkové hudby, bral účast spolu s obdobně obmyšleným trumpetistou jiného tělesa, Jiřím Trávníčkem. Naše kapela dala dohromady pořad, v němž se mimo jiné zpívaly i některé zhudebněné Skácelovy básně a prostor mezi skladbičkami vyplňovalo čtení Skácelových fejetonů z *Třináctého bílého koně*. Vizualní část tvořilo promítání diapozitivů černobílých fotografií, některých i páně Marčákových, který byl i vášnivým a kvalitním fotografem.

Z oněch zhudebněných čísel Skácelovy poezie ke mně – nejen tehdy – nejvíc promlouvala „Píseň o nejbližší vině“, kterou si dovolím odcitovat:

Je studánka a plná krve
a každý z ní už jednou pil
a někdo zabil moudivláčka
a kdosi strašně ublížil

A potom mu to bylo líto
a do dlaní tu vodu bral
a prohlížel ji proti světlu
a moc se bál a neubál

A držel ale neudržel
tu vodu v prstech bože můj
a v prázdném lomu kámen lámal
a marně prosil: kamenuj

A prosil ale neuprosil
a bál se ale neubál
a studánka je plná krve
a každý u ní jednou stál.
(SKÁCEL 1996: 27)

Rytmičnost i souhlásková instrumentace ke zhudebnění přímo pobízely, především nás ale strhlo téma a přiléhavost, plastičnost jednotlivých motivů jakoby řezaných z bukového dřeva. Ještě pod dojmem působení svrchu praveného majora jsem dokonce spáchal čtyřhlasou vokální introdukcí, zpívanou a cappella. Píseň jsme hráli rádi, i když ne příliš často, veřejných vystoupení bylo jen pomálu. Ale s dotyčnou básní, natož se Skácelem, jsem tím nebyl nijak hotov, spíše naopak. Čím dál více mě přitahoval svou jednoduchou rafinovaností. Tak již první verš námi citovaného textu. Vychází ve své první polovině z notorického idylického motivu – co jen známe oněch křišťálových studánek, kde nejhlubší je les, a rubínek a o mnoho pater níže v širém poli studáneček. Překmitne ale bez varování, rázem k brutálnímu obrazu své druhé části a přeznačí idylický introitus kamsi jinam, do tradicí nezajištěného, otevřeného prostoru, naléhajícího na čtenáře – praveno s Miroslavem Červenkou – přebytkem smyslu, v tomto případě horibilního. Horibilita se následně zvnitřňuje, dere se zvnějšku do duše, kterou ovládne, otřese, rozvrátí. A bylo by možno analýzu veršů po verši prohlubovat, snažit se postihnout vnitřní dynamiku oné variace na vinu, bolest, touhu po očistění, ale i bezvýchodnou marnost, kterou text čtenáři nutká. Bylo to dosti zvláštní: báseň svou sémantikou neodpovídala mému tehdejšímu zážitkovému aparátu. V tomto

ohledu jsem ji měl jako bianco šek s přesněji neurčenou, ale nevyhnutelnou lhůtou splatnosti.

Skácel mi ale uvízl pod kůží a zůstal tam, i když v dalších letech a desetiletích bych už nesáhl třeba po Václavu Hraběti a Nezvala také spíše uznávám jako kulturní veličinu a obdivuji se jeho fluenci, než že bych ho niterně potřeboval. Jiný Skácelův text, *Noc s věstonickou Venuší*, se mi zato dokonce stal testem validity vědecky analytické interpretace básní. Bylo to v Řezně, kde jsem směl navštívit seminář slovuťného Waltra Koschmala, který právě na uvedené básni demonstroval studentům svou metodu rozumění lyrice. Text vyrůstá z podloží bujně pijácké noci v Dolních Věstonicích a je také plný aluzí na místní realie i na vinařsko-pijáckou kulturu. To vše řezenský bard neznal, zato svedl text obklopit svými fascinujícími znalostmi mytologie, kosmogonie a filozofie. Věstonická Venuše mu nebyla pravěkou soškou, nýbrž anticko-kosmickým symbolem; slunce, zavřené a zrající v sudech pochopitelně neznačilo víno, ale chtonický mýtus. Právě orgie ne(z)řízené semiózy pak nastaly u jednoho ze závěrečných motivů, totiž u motivu kormoránů, sídlících jednak v blízkých novomlýnských nádržích a metaforizující nadto obrazem pohybu křídel stále méně koordinované vzepjetí rukou pijáků, míhajících se ve stínech na zdi vinného sklípku. Pro Koschmala ale jinak. Nikdy předtím jsem nevěděl, co přesně znamenal kormorán v egyptské a zejména koptské mytologii. Odchází ze hodiny, zapochyboval jsem. O metodě, ovšem, nikoli o Skácelovi.

Postupně mi Skácelovy básně navíc začaly obrůstat jinými texty, konkrétně „Píseň o nejbližší vině“ některými *ex profundis* volanými žalmy, které ovšem – aniž by to Skácelovým veršům cokoli ubíralo – kromě onoho existenciálního rubu nabízely i líc. A v poslední době se mi v oné Skácelově básni objevila i její skrytá optimistická faseta. Vyrůstá z inkluzivního „my“, z onoho „každý“, které rozšiřuje ohraničení lyrického subjektu na druhé, na čtenáře, na všechny. Všichni tedy ubližují, hřeší nebo páchají, dopouštějí se, či jak chceme pojmenovávat. Všichni také následně marně litují a prosí. Všichni si nesou to neodčinitelné a neurovnatelné v sobě jako osten. Básně zjevně nepočítá s psychopaty, čímž nemyslím poctivé blázny starého dobrého stříhu, nýbrž úspěšné egomany, mocibažníky, manipulátory a cyniky, jak je definuje kupříkladu Radkin Honzák a kterými se dnešek

jen hemží od vrcholné politiky až po někdy skoro směšně nízká patra správy věcí. Sebenížší postík, sebenepatrnější drobínek moci se zdá dnes být pro necítící, nelitující egomaniaky dost dobrý. Ve světě Skácelovy poezie ale pro ně není místo. Možná i proto ji mám rád čím dál více.

Prameny

SKÁCEL, Jan
1996 „Píseň o nejbližší vině“; in idem: *Básně II*; ed. J. Opelík (Brno: Blok) [1981]